

ECONOMICS AND MANAGEMENT OF NATIONAL ECONOMY, NATIONAL MODELS OF ECONOMIC SYSTEMS

Вдовічен А. А., д.е.н., доцент,
*Чернівецький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету
м. Чернівці, Україна*

ВІДКРИТІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ І СТРУКТУРНІ ЗМІНИ У СВІТОВІЙ ТОРГІВЛІ

Сучасні процеси інтернаціоналізації господарського життя, поглиблення спеціалізації та концентрації виробництва визначають характерні тенденції швидкого зростання зовнішньоекономічних зв'язків темпами, що випереджають темпи зростання ВВП країн – активних учасниць міжнародної діяльності. Позицію країни на світовому ринку визначає обсяг і структура експорту, що найбільш швидко реагує на зміни кон'юнктури світового ринку та може бути джерелом для стимулювання економічного зростання.

Однак, функціонування економіки України за роки незалежності переважно було орієнтоване на короткострокове одержання доходу, що спричинило її неефективну міжнародну спеціалізацію, формування небезпечної залежності від кон'юнктури світових товарних і фінансових ринків, обумовлюючи високу вразливість макроекономічної стабільності. Крім того, скорочення зовнішнього попиту та зниження цін на основні позиції вітчизняного експорту у кризові періоди призводили до його скорочення (рис. 1).

Так, внаслідок кризи 2008 р. – в українській економіці, за даними Державної служби статистики України, обсяг ВВП протягом 2009 р. скоротився на 15%, а зовнішньоторговельний оборот – більше ніж на 40%, продемонструвавши значну вразливість економіки країни. Значне уповільнення темпів зростання спостерігається у 2012–2015 рр., що пов'язано не скільки з втратою територій, оскільки частка їх у експорті-імпорті України досить незначна, а з девальвацією національної валюти та складним економічним становищем України в цілому.

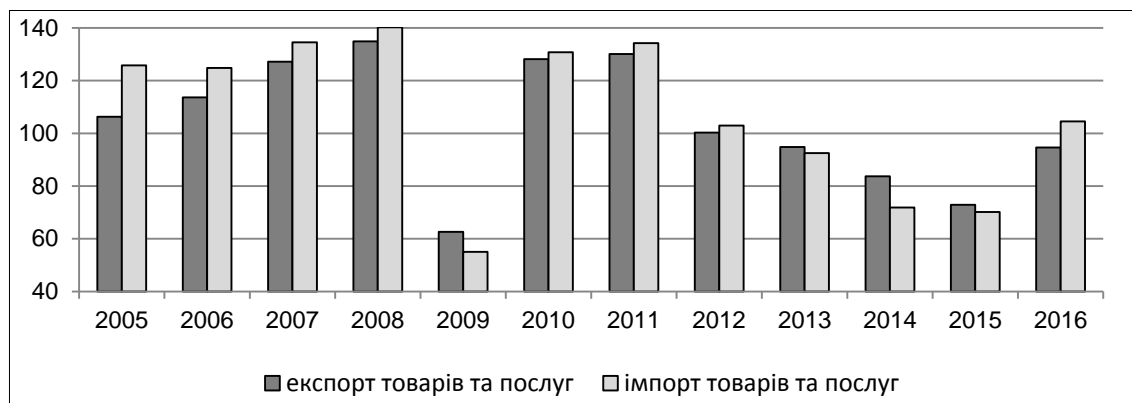

Рис. 1. Темпи зростання експорту-імпорту України у 2005–2016 рр., % до попереднього року

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Зовнішньоторговельна відкритість національної економіки поряд з посиленням інтеграційних процесів країни до світової економіки та зміцненням міжнародне співробітництво, з іншого створює підґрунтя для підвищення рівня незахищеності внутрішнього ринку та стає каналом перенесення турбулентності світової економіки у національний економічний простір. Надмірна відкритість економіки може стати джерелом загроз національній економіці через сферу зовнішньої торгівлі внаслідок: високого рівня залежності відтворювальних процесів за умов надмірної відкритості внутрішнього ринку від зовнішніх джерел; деформації структури експорту та виробництва, явище «голландської хвороби»; деіндустріалізації національної економіки під впливом зовнішніх шоків; високого рівня залежності від імпорту; банкрутства місцевого бізнесу [1, с. 15-20].

Для оцінки відкритості економіки використовують різні методичні підходів, що базуються як на окремих показниках, так й на комплексних методиках. Найбільш використовуваними показниками є експортна та імпортна квоти, тобто частка експорту та імпорту у ВВП, а також зовнішньоторговельна квота – частка середньоарифметичної суми експорту та імпорту у ВВП (табл. 1) [2, с. 12].

Однак, вони можуть не об'єктивно характеризувати зовнішньоторговельні операції, оскільки їх значення можуть бути скориговані за умови відповідної політики уряду. Так, значення імпортної квоти під час проведення політики протекціонізму знижується, а значення експортної квоти, навпаки, зростає за високої конкурентоспроможності країни на світовому ринку, досягнутої за допомогою відповідної внутрішньої економічної політики [3, с. 161].

Зазначені показники є показниками функціональної відкритості, тобто такої, яка пов'язана з участю країни у системі міжнародного поділу праці, і відображає ступінь її залучення до міжнародного торговельного обороту.

**Основні показники функціональної
відкритості національної економіки**

Показник	Методика розрахунку	Критерій відкритості економіки
Експортна квота	$E_k = \frac{E}{ВВП} \cdot 100$, (E_k – експортна квота; E – обсяг експорту країни; $ВВП$ – ВВП країни)	≥ 45%
Імпортна квота	$I_k = \frac{I}{ВВП} \cdot 100$, (I_k – імпортна квота; I – обсяг імпорту країни)	≥ 45%
Зовнішньоторговельна квота	$Z_k = \frac{ZO}{ВВП} \cdot 100$, (Z_k – зовнішньоторговельна квота; ZO – зовнішньоторговельний оборот)	≥ 90%

Дискусійним питанням є оптимальне значення експортної квоти для визначення економіки як відкритої. У 90-х рр. ХХ ст. визначали прийнятною для відкритої економіки розмір експортної квоти на рівні 10%. Проте, останнім часом поширюється підхід, відповідно до якого вчені наголошують, що значення цих показників на рівні 10% було адекватним для 50-70 рр. минулого століття, з урахуванням при цьому особливостей функціонування і розвитку сучасного світового господарства, граничних значень експортної та імпортної квот, які свідчили б про відкритість економіки окремої країни, і пропонують встановити їх на рівні 45% [4, с. 56].

Дослідження окремих науковців показали, що у 2013 р. жодна країна світу, що не мала форм-мажорних обставин розвитку (війни, наслідки стихійних лих тощо), не мала експортної квоти нижче 10%. Для країн, розвиток яких тісно пов'язаний з транзитом товарів або значними обсягами торгівлі фінансовими послугами, експортна квота становить 150% і більше. Наприклад, Гонконг має експортну квоту на рівні 221%, Сінгапур – 199%, Люксембург – 159%. Більшість країн мають експортну квоту на рівні від 20 до 45% (табл. 2) [5, с. 20].

Оптимальний рівень зовнішньоторговельної відкритості, що дозволяє країні одночасно інтегруватись у світову економіку та забезпечує достатній рівень економічної безпеки притаманний більшості економічно розвинутих країн світу і становить 35%. В умовах посткризового розвитку світової економіки до такого рівня зменшується торговельна відкритість й більшості країн, зі зростаючими ринками та з трансформаційною економікою.

Визначені цілі і завдання є пріоритетними для формування нової політики сталого соціально-економічного розвитку в країнах на національному, регіональному і глобальному рівнях, враховуючи регіональні і субрегіональні фактори, економічну інтеграцію, а також національні та культурні реалії, можливості та рівні розвитку [3].

Розподіл країн світу за розміром експортної квоти у 2013 р.

Розмір експортної квоти, %	Кількість країн, од.	Частка від загальної кількості країн, %	Приклад країн
11-35	57	41,0	Бразилія (12,5), США (13,4), Японія (16,9), Австралія (20,3), Індонезія (23,6), Туреччина (25,4), Китай (26,0)
35-55	47	33,8	Норвегія (38,0), Фінляндія (40,5), Румунія (43,0), Грузія (43,9), Україна (46,2), Польща (47,9), Саудівська Аравія (53,7)
55-80	18	12,9	Австрія (56,3), Болгарія (70,2), Чехія (79,3), Таїланд (69,6), Словенія (78,0), Білорусь (61,5)
80-105	12	8,6	Малайзія (82,4), Бельгія (86,2), Угорщина (96,1), ОАЕ (100,9), Мальта (95,0)
більше 105	5	3,6	Люксембург (159), Сінгапур (199), Гонконг (221)

Отже, економіка України є економікою відкритого типу, яка характеризується значними обсягами експорту та імпорту. Значно вищий рівень відкритості економіки порівняно із іншими країнами, зокрема країнами ЄС, та світової економіки в цілому призвів до залежності у функціонуванні і розвитку вітчизняної економіки від кон'юнктури міжнародних ринків та вразливості до зміни зовнішніх чинників.

Література:

1. Міжнародна економіка: [підруч. для студ. вищ. навч. закл.]: в 2-х ч. / за ред. А. А. Мазаракі. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – Ч.1. – С. 15-20.
2. Кремень, О. І. Відкритість економіки та напрямки її оцінки / О. І. Кремень // Економічний простір: збірник наукових праць / ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури». – Дніпропетровськ, 2009. – № 31. – С. 12.
3. Саніна О. Р. Індикатори оцінки відкритості економічної системи України / О. Р. Саніна, Ю. А. Кірієнко // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: [зб. наук. пр. (спец. вип. Інст. підприємництва та перспективних технологій) / відп. ред. О. Є. Кузьмін]. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 161.
4. Ніконенко У. М. Макроекономічні індикатори відкритості глобальної економіки / У.М. Ніконенко // Наукові записки. – 2012. – № 4. – С. 56.
5. Ладиченко К. І. Індикатори вимірювання зовнішньоторговельної відкритості національної економіки / К. І. Ладиченко // Економічний простір: [зб. наук. пр.]; ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури». – Дніпропетровськ, 2015. – № 95. – С. 20.